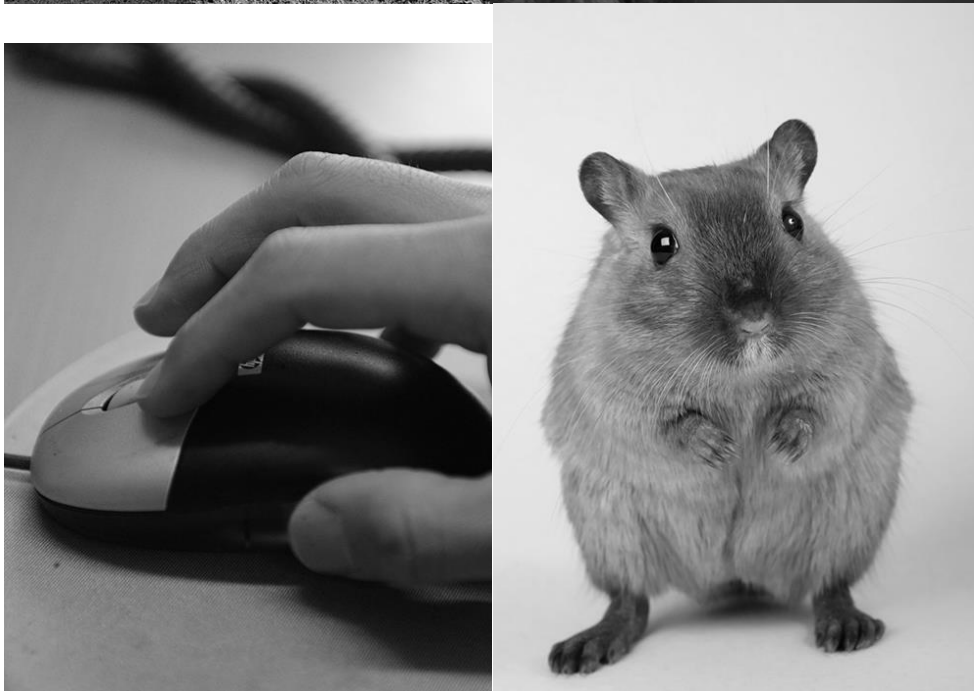

Didactiek taalbeschouwing

*Homonieën, synoniemen, antoniemen,
uitdrukkingen*

Mieke van Os

Studentnummer 609311

Begeleiding: docentopleider HAN ILS mevrouw Anneli Schaufeli

Didactiek Taalbeschouwing

Kans 1

20-10-2018

Groep NEN2DA

Inhoud

Didactische verantwoording	.....	2
Les 1	.....	3
Les 2	.....	7
Les 3.....	.....	9
Bronnen	.....	10
Bijlagenoverzicht		
Bijlage 1 Begrippen homoniemen, antoniemen, synoniemen, polysemie		11
Bijlage 2 Cartoons en foto's.....		12
Bijlage 3 Opdrachten leerlingen, les 1	homoniemen , (synoniemen)	15
Opdrachten leerlingen, les 2	antoniemen, spreekwoorden en uitdrukkingen	19
Opdrachten leerlingen, les 3	creatieve verwerking	25

Didactische verantwoording

Een taallesserie over homoniemen, (homofonen), synoniemen en antoniemen nodigt uit tot taalspel en taalspel scherpt het taalgevoel (Huizinga, 2000). Evenals stoeien met figuurlijk en letterlijk taalgebruik dat doet. Het zijn items die vragen om het achterhalen van de betekenis, maar ook aanzetten tot het kijken naar de vorm en vooral ook naar de functies van woorden, zinnen, uitdrukkingen in concrete taalgebruiksituaties. Het is belangrijk dat leerlingen de veelvormigheid van taal en taalgebruik ervaren (T'Sas, 2011; Bonset, 2015). Ik merk dat leerlingen spelen met taal leuk vinden. Dit onderdeel van woordenschat levert echter ook verwarring op bij leerlingen. Reden om deze taalverschijnselen (opnieuw) aan te bieden. De lesserie laat leerlingen ervaren dat woorden kunnen samenvallen of juist verschillen naar de betekenis (de seem / semantisch), de klankvorm (de foon / fonologisch) en de spelling (de graaf, orthografisch). Voor een omschrijving van de begrippen homoniemen, antoniemen, synoniemen en polysemie zie bijlage 1. Een aantal van deze entiteiten wordt zowel letterlijk als figuurlijk gebruikt. Wanneer figuurlijk taalgebruik letterlijk wordt opgepakt, kan dat zorgen voor miscommunicatie. In mijn vmbo-bovenbouwklassen merk ik dat jongeren minder thuis zijn in figuurlijk taalgebruik, terwijl het toch nog steeds in grote mate in het dagelijks taalgebruik is terug te vinden. Daarom is het voor jongeren van belang dat zij kennis hebben van figuurlijk taalgebruik.

Leerlingen aan het stuur

De methode Nieuw Nederlands 6^e editie is synthetisch, deductief van aard. De opbouw is die van een korte binnenkomer in enkele taalzinnen, gevolgd door een theorieblok met aansluitend invuloefeningen. De leerstof is opgeknipt in losstaande onderdelen. De informatie over uitdrukkingen en spreekwoorden krijgen leerlingen kant-en-klaar aangereikt en de betekenisduiding wordt via een invuloefening bevestigd. De leerlingen worden niet gegrepen door het spelen met taal. Het kwartje valt niet en daarmee verankert de stof niet duurzaam, mogelijk omdat de leerlingen meteen overschakelen op de automatische piloot en niet echt bezig zijn met de lesstof. Dit onderdeel leent zich voor een creatieve verkenning door de leerlingen zelf. Waarbij de leerlingen zelf denkhandelingen uitvoeren en onderwijl een waarneming doen over taal die beter beklijft in het geheugen. Denkhandelingen waaraan ze bovendien plezier beleven. Alleen informatie waar je je aandacht op richt of informatie waarvan je de pragmatische waarde ziet, wordt verwerkt in de hersenen (Van de Pol, Oort & Beishuizen, 2014).

De lesserie is uitgewerkt voor leerlingen vmbo-kader en -basis sector Techniek, leerjaar 3. Leerlingen gaan ontdekkend lerend te werk in de setting van geplande taalbeschouwing. Er wordt een beroep gedaan op taalbeschouwingsstrategieën zoals analyseren, relateren, vergelijken, classificeren, generaliseren en herordenen (Huizinga, 2001). Ze detecteren bijzonderheden. Behalve dat de leerlingen oog krijgen voor de betekenis van taal staan ze stil bij verschillende verschijningsvormen waarin de betekenis tot stand komt en reflecteren ze ook op de gebruiksfunctie van taal in het dagelijks leven. In de opdrachten wordt een beroep gedaan op luisteren, spreken (verwoorden), lezen, schrijven en kijken. De taalvaardigheden worden gebruikt om inzicht te verwerven in het taalsysteem (T'Sas, 2007). Fasegewijs worden de begrippen ingekleurd naar didactisch model van Klausmeijer (leerpsychologie) zoals beschreven in Taalbeschouwing (Huizinga, 2001). De gedachte is dat wat je zelf ontdekt, dat je dat beter onthoudt.

Daarom is ervoor gekozen om een geplande inductieve activiteit in te lassen, waarbij de leerlingen de eigenaardigheden ontdekken van figuurlijk en letterlijk taalgebruik en het gebruik van homoniemen, waarbij ook het onderscheid met synoniemen en antoniemen passeert. De didactiek bestaat uit de volgende stappen:

1. analyseren van voorbeelden;
2. introduceren en beschrijven begrip;
3. afbakenen van het begrip;
4. aanleren van een herkenningstrategie om het begrip te herkennen;
5. toepassen van de strategie;
6. betekenis, gebruik en context.

In een opbouw van taalreceptie naar taalproductie. Het verkennen en uitdiepen van essenties. Op zoek gaan naar hoofdzaken, overeenkomsten en verschillen; uiting geven aan een persoonlijke werkwijze en expressie, integreren en toepassen vanuit een veelzijdige benadering gekoppeld aan doen en ervaren. Waarbij je als coach-docent alert bent op markeringsmomenten door ruimte te geven, in te wijden, hardop te denken, gerichte aanwijzingen te geven, te voorzien in feedback op (al dan niet spontane) taaluitingen en doelgericht vragen te stellen. De leerlingen werken tijdens het proces van verkenning (isoleren), verwerving (discrimineren) en verwerking (wendbaar maken) ook aan competenties zoals overleggen, relateren, vergelijken en concluderen (metacognitieve vaardigheden). Zelfstandig werken in een combinatie met samenwerken. Leren van elkaar en met elkaar.

De klas

De basisklas telt 18 leerlingen, de kaderklas 27 leerlingen. De basisklas bestaat uit - op één meisje na - allemaal jongens, de kaderklas telt zes meisjes. De leerlingen volgen allemaal de richting Techniek. In de basisklas zit één jongen die recht heeft op NT2 lessen, maar deze niet volgt en het goed doet in de les. De leeftijd is 14-15 jaar. De klassamenstelling in leerjaar 3 is nieuw, omdat de leerlingen nu de eindrichting volgen die zij hebben gekozen. Voor de theorielessen worden sommige stamgroepen samengevoegd. De techniekklassen in de bovenbouw zijn erg drukke klassen; daarom loopt er zowel over de laatste periode van het schooljaar 2017-2018 alsook dit schooljaar een traject om de leerlingen tot wat meer rust te brengen. Lesobservaties worden gedaan door een orthopedagoog, mentorgesprekken vinden veelvuldig plaats evenals intervisiebijeenkomsten voor docenten. Het klasklimaat is positief. De leerlingen zitten in de puberteit en zijn allen druk bezig hun stempel te drukken om de andere sekse te imponeren. Het zijn prikkelgevoelige klassen, waarvan de leerlingen het nut van Nederlands niet direct inzien. Ze hebben drie lessen Nederlands in de week, waarvan eenmaal per week twee lessen op een dag; dit trekt een wissel op de concentratie. Deze doeners stellen afwisseling in de les op prijs. Dit taalonderdeel leent zich goed voor afwisselende werkvormen en opdrachtvormen, wat tegemoet komt aan verschillende leerlingkenmerken (Schoots-Wilke & Vroonhoven, 2011). In kleine groepen met spelelementen en visuele ondersteuning in de vorm van audio- en beeldmateriaal. De school beschikt beperkt over laptops; wel heeft iedere ruimte een whitebord en de meeste ook een (werkend) digibord of scherm.

De les start met het tonen van cartoons en foto's en een doe-activiteit om de nieuwsgierigheid te wekken. Hoe meer zintuigen ze inzetten, hoe actiever ze informatie verzamelen, hoe meer vragen er zullen opkomen en hoe completer het beeld wordt. Door een activerende didactiek in combinatie met inductieve elementen verwacht ik dat de leerlingen gemotiveerd en gefocust blijven voor de les. Een inductieve manier van werken zijn de leerlingen niet gewend en een dergelijke aanpak valt enigszins buiten hun comfortzone. Deze leerlingen zijn naar de leerstijlen van Vermunt (1992) reproductiegericht dan wel ongericht in de manier van leren. Zij vinden het niet hun taak om het eigen leerproces te reguleren of verwachten daar weinig heil van. Reflectie op het eigen leerproces en een inductieve werkwijze biedt leerlingen op een indirecte wijze de mogelijkheid zich te ontwikkelen naar een stijl die ze meer mogelijkheden biedt. Het gestructureerd inbouwen van meer autonomie voor leerlingen in hun leeractiviteiten verhoogt de leerbereidheid (Kennedy, 2010). Externe sturing is daarbij essentieel om de overgang tot een glijdende te maken: een autonomieondersteunende structuur. Feedback geven is daarbij een krachtig middel (Geykens, Donche & Van Petegem, 2010).

Voorkennis

De leerlingen hebben dit schooljaar al geleerd over antoniemen en synoniemen. Deze maken in de methode deel uit van de lesstof Woordenschat en komen bij herhaling terug in de hoofdstukken waarin ze middels woordraadstrategieën het onderscheid leren maken tussen de vormen. De leerlingen kennen de termen homoniem en synoniem, omdat die in de afgelopen periode wel in het methodeboek zijn voorgekomen; zij zijn niet bekend met de term antoniem. In het boek worden deze woorden geduid met het begrip tegenstelling. De leerlingen hebben moeite met het herkennen van tegenstellingen, mede omdat de variatie in de vorming van een tegenstelling hoog is en ze deze niet makkelijk herkennen.

In het methodeboek komen deze begrippen vrij droog naar voren, terwijl ze juist voor

Leerlingdoelen (kennis, houding, vaardigheden)**Product:**

Aan het einde van de les hebben de leerlingen door een inductieve werkvorm kennis van homoniemen en is de relationele verhouding van (een aantal) homoniemen in kaart gebracht; waarbij de leerlingen het verschil kunnen benoemen in eigen woorden tussen antoniemen, synoniemen, homoniemen en homofonen. Ze kunnen het begrip homoniem uitleggen, er voorbeelden bij geven en de vertegenwoordigers ervan in een context herkennen.

	zelfde vorm	zelfde betekenis	zelfde klank	tegengestelde betekenis
polysemie		x/-		
synoniem	-	x		
antoniem	-			x
homoniem	x	-	x	
homofoon	-		x	

wat humor, dubbelzinnigheid en komische taalervaringen kunnen zorgen.

Om de aandacht van de leerlingen te richten op de les die gaat komen vindt de lesstart plaats met een pakkende opening. Om taalgevoel te expliciteren zijn strips geschikt om in situationele zin een omgeving toe te voegen aan de taaluiting, waarbij een opzettelijk ingebracht misverstand leidt tot een cognitief conflict bij de leerling en daarmee aanzet tot reflectie op taal (Hulshof & Van der Logt, 2016). Bovendien stimuleert dit leerlingen om hun aandacht te richten op de les en verhoogt het de motivatie.

Het onder woorden brengen hangt mede af van de omvang van de woordenschat en kennis van de wereld. Volgens de versmeltingstheorie van Ehri is het van belang zo breed mogelijk te werken rondom woorden voor een goede opslag in het geheugen en aan zoveel mogelijk woordidentiteiten aandacht te geven (Huizinga, 2015).

Leerlingen spreken de observaties uit, waardoor je als docent weet wat ze opvalt, wat ze (on)logisch vinden en je inzicht krijgt. waarop je kunt (bij)sturen.

Proces

Aan het einde van deze les hebben de leerlingen ervaren dat zij zelf actief achter de werking van taal kunnen komen door stapsgewijs stukjes te zoeken, te kijken naar verschillen en overeenkomsten, te kijken wat onder dezelfde noemer valt, stil te staan bij de dubbelzinnigheid van taal en hebben zij met elkaar ervaringen uitgewisseld over de communicatieve effecten van de woordgroepen. De stofbeheersing gaat het pure kennisniveau te boven. Leerlingen ontwikkelen een beeld van de samenhang van de deelaspecten van taal. Zij ontdekken dat de betekenis van woordgroepen en zinnen niet alleen tot stand komt op grond van de woorden die erin voorkomen, maar ook op grond van semantische regels. Ze krijgen oog voor de verschillende betekenisrelaties.

Het is belangrijk dat leerlingen zelf onderzoekend bezig zijn en leren een fenomeen te bevragen om achter de 'wetmatigheden' te komen (Harlen, 2014).

Kerdoel 3, 10

De leerlingen verwerven een adequate woordenschat en strategieën voor het begrijpen van voor hen onbekende woorden. Onder 'woordenschat' vallen ook begrippen die het leerlingen mogelijk maken over taal te denken en te spreken. De leerling definieert de betekenis van woorden op verschillende manieren (onder- en bovengeschiedte begrippen, letterlijke en figuurlijke betekenis, relaties tussen woorden en toelichten van de betekenis in de context)(De Boer, 2007).

Leerlingen reflecteren over de zelfstandige opdrachten (leerlingenboekje) en geven aan wat ze moeilijk en makkelijk vinden.

Tijd		Docentactiviteit	Leerlingactiviteit	Materiaal
2'	Inleiding	Terugblik op de les over synoniemen en tegenstellingen zoals in het hoofdstuk 2 bij Woordenschat naar voren is gekomen. Voor de woordgroep tegenstellingen wordt de naam antoniem geïntroduceerd. Dus naast synoniemen hebben we tegenstellingen en daarbij komt vandaag nog een woordgroep. De leerlingen gaan zelf met de verschillende woordvormen aan de slag. Als aandachtrichter worden cartoons getoond. (Zie bijlage 2). Deze kunnen ook uitvergroot als kleurenprint in het lokaal worden opgehangen. Op de raamwand hangt ook een groot blanco vel.	Tijdens de opstart zitten de leerlingen in tweetallen. De leerlingen kijken terug op de vorige les over synoniemen en tegenstellingen. Wat weten ze al? De leerlingen geven van beide voorbeelden.	
10'	Aandacht richten Stap 1, Analyseren van voorbeelden. Beeldende weergaven gebruiken. Omschrijven in eigen woorden.	Nieuwsgierigheid opwekken. De introductieactiviteit is kort, ludiek en laat inhoudelijk wat te raden over. Ik stel mezelf hardop de vraag: waar gaat dit over? Wat is er aan de hand? Waartoe dienen deze cartoons? Waarom gaan de mensen in de strip sjouwen met hun klok? Mmm, heeft dat misschien te maken met de discussie over de zomertijd en wintertijd. Maar dan nog: wie gaat er dan letterlijk met zijn klok sjouwen? Hoe zit dat met de andere cartoons? De leerlingen bekijken de cartoons en wordt gevraagd wat ze opvalt in de cartoons. Wat gebeurt er? Wat is er aan de hand? Welke overeenkomst zien ze? Waar zit hem de miscommunicatie in? (Semantiek, grammatica en logica). Welke verwachting wordt opgeroepen? Waardoor kan miscommunicatie optreden? Er volgt een klassikaal gesprekje over de observaties van de leerlingen. Ik reageer op de uitingen van de leerlingen. Waarom begrijpen ze elkaar niet? Wat in het praten of de woorden zorgt voor verwarring? Bijvoorbeeld in de cartoon: 'de lijn valt weg' / 'de baas aan de lijn'? Eventueel kan bij een paar strips het laatste plaatje worden weggelakt en is het aan de leerlingen om het in te vullen. In het klassikale gesprek dat volgt ontdekken de leerlingen dat de miscommunicatie ontstaat door de dubbele betekenis van het woord 'lijn' in combinatie met de omgeving. Vraag aan de leerlingen: 'Waarom zit de agent op zijn post? Welke betekenis heeft het woord post? Ik vraag aan de leerlingen wie dit herkent: één woord met twee verschillende betekenissen. Ben je dit al eens eerder tegengekomen? Kent misschien iemand de term die bij dit soort woorden hoort?	Leerlingen vertrekken vanuit de betekenis van het taalverschijnsel. Leerlingen bekijken de cartoons op het digibord of op de raamwand en reageren op wat ze zien. Ze ontdekken wat er aan de hand is. Leerlingen geven reacties als: <ul style="list-style-type: none"> - je kunt het op twee manieren uitleggen; - iemand kent de uitdrukking niet; - ze halen het door elkaar: dat komt omdat je dat woord meestal in een andere situatie tegenkomt. Dan betekent het iets anders. Samen ontdekken ze de oorzaak van de miscommunicatie. Leerlingen zijn in gesprek en ze komen erachter dat homoniemen woorden zijn die qua woordvorm en uitspraak hetzelfde zijn, maar een andere betekenis hebben. De betekenis blijkt uit de context. Als leerlingen zeggen dat de juiste term 'synoniemen' is, dan haal ik het begin van de les even terug en vraag wie kan uitleggen wat een synoniem ook alweer is. Wie kan voorbeelden van een synoniem noemen? Mogelijk noemt een leerling de term homoniem. Anders zoeken twee leerlingen dit op met de zoekvraag: een woord twee	<p>Digibord met afbeelding <u>cartoon</u>. Of vergroot de cartoons en hang ze op in het lokaal.</p> <p>Achter de hand houden van enkele voorbeelden van synoniemen uit Nieuw Nederlands die ze in de vorige lessen zijn tegengekomen: sussenkalmeren; presteren – iets (goed doen); onderscheid maken; verschil maken; vergelijkbaar – ongeveer hetzelfde. Zijn deze woorden helemaal hetzelfde? Qua gebruikswaarde en gevoelswaarde?</p>

5'	Stap 2, Introduceren begrip.	<p>Steevast noemt iemand toch het woord synoniem. Dan haal ik het begin van de les aan.</p> <p>Komen leerlingen niet op de naam 'homoniem' dan plak ik een geeltje op het grote vel op de raamwand en gaat een groepje aan de slag met de vraag op de computer of in het woordenboek (er zijn altijd enkele exemplaren aanwezig in de les) te zoeken: hoe heet een woord met twee betekenissen? Ondertussen zet ik centraal op het vel het woord homoniem en vraag of iemand een stuk herkent in dit woord. Het kan niet anders dan dat ze op het woord 'homo' reageren. Een mooi bruggetje om de eigenschap van een homoniem naar voren te halen. Brainstorm over wat zij al weten over homoniemen.</p> <p>Rond het woord homoniem opschrijven wat de leerlingen inbrengen. Inclusief de woorden waar zij zelf al mee komen en de dubbele betekenis ervan.</p>	<p>betekenissen.</p> <p>Leerlingen lezen dat dit een homoniem is en vertellen dit aan de klas. De leerlingen van de zoekvraag brengen in wat zij hebben gevonden.</p> <p>Leerlingen geven reacties op het woord 'homo'.</p>	Onderwijsleergesprek, groepswork
15'	Stap 3, afbakenen begrip.	<p>De leerlingen gaan aan de hand van opdrachten zelf ontdekken wat de eigenaardigheden van homoniemen zijn.</p> <p>Exploiratie: voorbeelden in een andere context, nieuwe voorbeelden</p> <p>Inoefening:</p>	Ze leggen in eigen woorden uit wanneer er sprake is van een homoniem. Eén woord (dezelfde schrijfwijze en uitspraak) met verschillende betekenissen.	
10'	Stap 4 aanleren herkenningstrategie. Stap 5, toepassen van de strategie. Controle van het begrip.	<p>Leerlingen werken in kleine groepjes (drie tot vier personen) aan de verschillende opdrachten, die in het leerlingenboekje staan. (Zie bijlage 3). Ze werken hieraan zelfstandig. Ik loop rond en begeleid de leerlingen en stuur bij al naargelang de antwoorden of vragen. Bij vragen spiegel ik de vraag en stimuleer ze om zelf tot antwoorden te komen of bij andere leerlingen te rade te gaan of zij een idee hebben. Door aan de opdrachten te werken, vormt zich de theorie in hun hoofd en krijgt de term homoniem(en) lading, zodat ze het taalverschijnsel kunnen plaatsen en herkennen. Passief door woorden bij elkaar te zoeken, actief door woorden te geven en zelf het homoniem erbij te zoeken of bepaalde woorden in een zin te vervangen door het homoniem.</p> <p>Vanuit het groepswork weer klassikaal. Ik laat de woorden offerte-prijsofgave, formeel - informeel, uitvoerig - uitgebreid, licht - ligt, duidelijk- onduidelijk op het bord zien en vraag de leerlingen of dit ook homoniemen zijn.</p>	<p>Jullie gaan aan de slag met de opdrachten 1 t/m 3 uit het boekje: woord-raden, woordweb-maken.</p> <p>Samen doornemen van de verzamelde voorbeelden. Wat kunnen jullie zeggen over de betekenis, de vorm en de situatie? Hoe gaan we dit begrip, deze woordgroep, nu</p>	<p>Begeleide zelfstudie met behulp van het <u>leerlingenboekje</u>, zie bijlage 3.</p> <p>Per leerling één boekje. <u>flapovervel</u> per groepje voor het woordweb / woordveld.</p> <p>Plakband of tape; stiften en potloden</p> <p>Overigens ligt niet helemaal vast welke woorden onder het begrip <i>homoniem</i> vallen. Van Dale (2005) schaar er ook woorden onder</p>

5'	<p>Uitleg opdracht opwarmer voor de volgende les</p> <p>Terugblik</p>	<p>Synoniemen kennen de leerlingen al. Homofonen kennen ze niet. Ik zet haal deze aan, omdat de Van Dale (2005) deze wel noemt als homoniemen. Dat is verwarrend. Ik benadruk dat homoniemen woorden zijn die hetzelfde worden geschreven en dezelfde uitspraak hebben en dat homofonen wel dezelfde uitspraak hebben, maar dat de schrijfwijze niet hetzelfde is.</p> <p>Ik geef aan dat er ook antoniemen bestaan. In het leerboek Nieuw Nederlands worden deze 'tegenstellingen' genoemd. Die zijn in het boek ook al aan bod gekomen. Het bekende voorbeeld: zwart-wit. De volgende les komen we nog terug op antoniemen, omdat die er nog niet goed inzitten. Dan krijgen de leerlingen meteen bij binnenkomst in de les een kaartje. De leerlingen krijgen instructie om meteen met het kaartje aan de slag te gaan.</p> <p>Korte terugblik met de klas op deze les. Wat vonden jullie van deze les? Noem een top, een dip en een tip.</p>	<p>goed formuleren? Vergelijken, relateren, generaliseren.</p> <p>Zijn de opgeschreven woorden homoniemen?</p> <p>Bij binnenkomst in de volgende les krijgen jullie een kaartje. Ga meteen aan de slag met wat er op het kaartje staat. Op de kaartjes staat een vraag om iemand in de klas te vinden die voldoet aan de vraag op het kaartje. Een aantal personen krijgt hetzelfde vragenkaartje....</p> <p>Vergeet voor de volgende les niet het leerlingenboekje mee te nemen!</p> <p>Leerlingen kijken terug op deze les en geven hun mening over de opzet van de les.</p>	<p>die hetzelfde klinken, zoals <i>hart</i> en <i>hard</i>. Dat zijn homofonen. Daarom breng ik deze woorden en de term in na de verdiepingsopdrachten.</p> <p>Op het whitebord staan voorbeelden van woorden uit de methode: Wat is wat?</p> <p>offerte-prijsopgave [synoniem], formeel-informeel [antoniem], uitvoerig-uitgebreid [synoniem], licht-licht [homofoon], duidelijk-onduidelijk [antoniem]</p>
----	---	--	--	--

Les 2

LESVOORBEREIDINGSFORMULIER

ONDERWERP: TAALBESCHOUWING, ANTONIEMEN, LETTERLIJK EN FIGUURLIJK TAALGEBRUIK

Docent: Mieke van Os

Klas: 3 basis en 3 kader

Onderlinge samenhang leerdoelen, leeractiviteiten en werkvormen naar leertaxonomie van Reints.

	cognitief	interactief	affectief	motorisch
kennisniveau	analyse vergelijking herkenning	opsomming voorbeelden		observatie
inzichtniveau	verwoording (oorzaken miscommunicatie en begrippen) conclusie, toetsing	duiding betekenisgeving	culturele inkleuring	beschrijving optekening
toepassingsniveau	gebruikmaking hulpmiddelen	ordening categorisering	waardering	creatieve omzetting

(Naar Reints, 1996)

Leerlingen:

- deduceren de woordgroepen uit de voorgelegde taaluitingen. Ze herkennen in voorbeelden de woordgroepen homoniemen en antoniemen, noemen deze op en leggen deze in hun eigen woorden uit;
- geven voorbeelden en plaatsen deze in de juiste categorie;
- maken korte zinnen met de genoemde woordgroepen;
- onderscheiden deze van homofonen en synoniemen;
- vervolledigen een aantal spreekwoorden en gezegden en leggen de betekenis ervan uit;
- realiseren zich de functie van deze vormen van taalverrijking in het dagelijkse taalgebruik.

Voorkennis

De leerlingen hebben dit schooljaar al geleerd over synoniemen en tegenstellingen en in de vorige les hebben ze geleerd over homoniemen. Deze les kom ik nog terug op antoniemen en vervolgens duiken we in figuurlijk en letterlijk taalgebruik. De termen kennen ze, maar ze zijn niet echt gewend aan figuurlijk taalgebruik. Mogelijk omdat dat in hun omgeving minder wordt gebruikt.

Spreekwoorden en uitdrukkingen zijn cultuurgeboden en hangen samen met gebruiken, normen en waarden van een land; dit maakt ook dat NT2-leerlingen vaak geen idee hebben van in welke richting ze het bij figuurlijk taalgebruik moeten zoeken.

Leerlingdoelen (kennis, houding, vaardigheden)

Product:

Aan het einde van deze les herkennen en kunnen de leerlingen actief werken met de begrippen antoniem en homoniem. Zij leggen in eigen woorden uit wat er wordt bedoeld met letterlijk en figuurlijk taalgebruik. Ze maken een keuze uit de creatieve opdrachten waar ze in les 3 mee aan de slag gaan. Mogelijk kan er worden samengewerkt met de sectie Media-Digitale vaardigheden en / of CKV.

Proces:

Aan het einde van deze les zijn de leerlingen scherp op het onderscheid synoniem, antoniem en homoniem (op vorm, klank, betekenis, schrijfwijze). Zij weten wat figuurlijk taalgebruik is en realiseren zich dat het letterlijk opnemen tot miscommunicatie kan leiden. Leerlingen zetten hun ervaring om in een creatief product dat (mogelijk) kan worden gebruikt binnen de taallessen van de onderbouw.

Kerdoel 3, 10

De leerlingen verwerven een adequate woordenschat en strategieën voor het begrijpen van voor hen onbekende woorden. Onder 'woordenschat' vallen ook begrippen die het leerlingen mogelijk maken over taal te denken en te spreken. - De leerling definieert de betekenis van woorden op verschillende manieren (onder- en bovengeschiedte begrippen, letterlijke en figuurlijke betekenis, relaties tussen woorden en toelichten van betekenis in de context). (De Boer, 2007). Leerlingen reflecteren over de zelfstandige opdrachten (leerlingenboekje) en geven aan wat ze moeilijk en makkelijk vinden.

Tijd		Docentactiviteit	Leerlingactiviteit	Materiaal
10'	Aandacht-richter 1	De leerlingen krijgen meteen bij binnenkomst een kaartje met een vraag behorende bij opdracht 4. Ze krijgen daarbij geen verdere uitleg om de nieuwsgierigheid te verhogen. Leerlingen ervaren door de opdracht dat in een taalopdracht meerdere zintuigen kunnen worden ingezet en observatie ook een rol speelt. Als de klasgenoten gekoppeld zijn aan de vragenkaarten vraag ik ze 'op kaartkleur' een groepje te vormen. Ik laat dan de zoekvragen zien op het digibord.	Jullie gaan aan de hand van de kaartjes op zoek naar klasgenoten die je aan de kaartjes kunt koppelen. Heb je iemand gevonden die bij het kaartje past? Dan noteer je de naam en ga je zitten. Per groepje wordt gevraagd welke leerlingen uit de zoektocht naar voren zijn gekomen en wat de zoekvraag was. Waarom hebben we deze oefening gedaan? Bekijk de vragen nog eens goed... Wat is de gemeenschappelijke deler van de zoekkaartjes? Vier voorbeelden van antoniemen en één voorbeeld van een homoniem. We ronden enerzijds de homoniemen af, maar kijken nog extra naar de antoniemen, omdat de meesten van jullie daarmee moeite hadden in de overhoring. Jullie kunnen tien minuten zelfstandig werken aan opdracht 5 en 6 in de groepjes van de vragenkaartjes (kleurcode). Deze oefeningen gaan over antoniemen.	Opdracht 4 Zoekkaartjes antoniemen. De <u>zoekkaartjes</u> worden in verschillende kleuren gemaakt. Per vraagnummer drie tot vier kaarten afhankelijk van het aantal werkgroepjes. Op het digibord worden de vijf vragen getoond.
10'		Een eerste oefening in antoniemen. De leerlingen oefenen in antoniemen, want dit is een onderdeel dat ze toch lastig vinden.	Wie heeft alle homoniemen ontdekt in het filmpje van Ponkers? Wie heeft er vijf ontdekt? (honger als een paard, geld op de bank, vriendin aan de lijn, een blik naar binnen werpen, achter de computer zitten,...)	
2'	Aandacht-richter 2 Herhalen kennis over homoniemen en aanzet tot figuurlijk taalgebruik	Op de raamwand hangen foto's van homonieme woordparen (https://bit.ly/2NN0gPI) als ook de aanzet tot een klassikale mindmap uit de vorige les. Voorkennis ophalen: wat is blijven hangen over homoniemen? Ook in deze les komen we kort terug op homoniemen. Voor het activeren van de kennis over homoniemen bekijken de leerlingen het filmpje van Ponkers (vanaf 12sec tot aan 130 sec, opname tot en met 'achter de laptop'; https://bit.ly/2AcNKW7).	De leerlingen verwoorden in eigen woorden op basis van het binnenkomstspel, het Ponkersfilmpje en de wandplaten nog een keer de begrippen homoniem, synoniem en antoniem en hoe die aanleiding kunnen geven tot miscommunicatie. .	Opdracht 5 en 6 uit het leerlingboekje. Afbeelden raamwand of op het digibord;
3'	Stap 1, Analyseren van voorbeelden. Stap 2, introduceren begrip figuurlijk.	De leerlingen vertellen dat de een de ander verkeerd heeft begrepen, omdat het anders was bedoeld. Ook zeggen ze dat je het niet zo precies als gezegd moet opnemen. Ook komt iemand met het begrip 'figuurlijk'. Daar kan ik meteen mooi op inhaken om te checken wat dat is. Figuurlijk: welk woord herkennen jullie daarin? Waarom heet het figuurlijk? Weet iemand hoe je het noemt als het niet figuurlijk is? De leerlingen kennen dat begrip niet actief. Letterlijk en figuurlijk spelen een grote rol in uitdrukkingen en spreekwoorden. Hoe? Dat gaan de leerlingen deze les zelf ontdekken. Ik zet het in de week en vraag welke spreekwoorden of gezegden de leerlingen al kennen.		
13'	Stap 3 afbakenen begrip. Stap 4 aanleren		Brainstorm: wie kent er spreekwoorden of gezegden? Wie kent er eentje waarvan je denkt: die kennen de anderen vast niet? Er zijn altijd wel leerlingen bij die goed thuis zijn in spreekwoorden en vinden het fijn om daarvoor erkenning te krijgen.	Filmpje van Ponkers. De woorden 'letterlijk' en 'figuurlijk' op het digibord schrijven met vier voorbeeldzinnen:

	<p>herkenningsstrategie en stap 5 toepassen van de strategie lopen door elkaar bij het werken aan de opdrachten.</p>	<p>Ik laat de begrippen 'letterlijk' en 'figuurlijk' met voorbeeldzinnen zien op het bord. Waar herken je figuurlijk taalgebruik en waar letterlijk taalgebruik? Leerlingen gaan zelfstandig in viertallen met de begrippen figuurlijk en letterlijk taalgebruik werken. Ik leg uit dat ze in hun groepje samen de opdrachten kunnen maken op fluistertoon. Door het maken van opdracht 7 wordt het begrip figuurlijk taalgebruik verduidelijkt. Ik loop rond en begeleid de leerlingen. Door de opdrachten krijgt de term 'figuurlijk' betekenis voor de leerlingen en leren ze dit herkennen. Als ik zie dat een leerling iets niet begrijpt, stuur ik bij door het stellen van vragen. Mogelijke vragen zijn: waarom denk je dat het figuurlijk bedoeld is? Kan het ook letterlijk: waarom wel en waarom niet? Waar let je op om te bepalen wat het is? Hoe kom je achter de betekenis? Deze achter-de-hand vragen helpen in taalbeschouwing.</p> <p>Opdracht 8 laat zien dat taal een levend iets is. Er zijn ook zegswijzen uit de tijd van Pieter Breughel bij die wij niet meer zo gebruiken.</p> <p>Terugblik op deze les. Waar hebben we het deze les over gehad? In groepjes hebben jullie gezien welke vormen van miscommunicatie kunnen ontstaan.</p> <p>Toelichting op de creatieve opdrachten. Heeft iedereen een keuze gemaakt uit een creatieve opdracht?</p> <p>Les 3 De les start met een KAHOOT om de lesstof opnieuw op te halen en ook ter controle. In de KAHOOT zitten vragen over homoniemen, antoniemen en spreekwoorden. Ook het filmpje van Ponkers zit erin verwerkt.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Mijn moeder kookt een lekker eitje in de keuken.</i> 2. <i>Maar ojee, ze kookte van woede toen ik het dure bord liet vallen. Ai, ai, nu zit ik met de gebakken peren.</i> 3. <i>"Verdorie, met jou heb ik een appeltje te schillen", riep ze boos.</i> 4. <i>Voorlopig kan ik maar beter niet vragen of ze een appel voor me wil schillen.... Ik heb geen bord voor mijn kop.</i> <p>Jullie gaan werken aan uitdrukkingen en spreekwoorden. Een onderwerp dat ook met een dubbelzinnige betekenis te maken heeft: Jullie kunnen zelfstandig werken aan opdracht 7 t/m 9 en worden helemaal ondergedompeld in figuurlijk taalgebruik. Alles staat beschreven in het leerlingenboekje. Jullie mogen rustig overleggen en als jullie er niet uitkomen mag je aan mij een aanwijzing vragen. Ik denk echter dat het jullie prima gaat lukken; ik weet dat jullie het met concentratie en onderlinge hulp kunnen.</p> <p>Leerlingen ontdekken de figuurlijke betekenis van uitdrukkingen. Leerlingen ontdekken dat er zeker niet altijd sprake is van homoniemen bij figuurlijk taalgebruik. Zelfs vaker niet dan wel. De leerlingen vatten opnieuw samen waar de woordgroepen voor staan.</p> <p>Bij opdracht 10 hebben jullie de keus uit vier verwerkingsvormen:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. In viertallen een Evert Kwok-filmpje of Ponkers-filmpje maken. Daarvoor neem je verkleedkleden, attributen en je opgeladen mobieltje mee. Denk vast na over het script. 2. In duo's een korte DirkJan strip maken: met tekstballonnen en illustraties. Ook kun je de strip in scene zetten en een paar 'takes' uitbeelden als tableau vivant en die fotograferen. Misschien kunnen jullie nog meer striptekenaars, reclamemakers, cabaretiers vinden met taalgrappen met een dubbelzinnige 	<p>Opdrachten voor leerlingen. Zie bijlage 3 opdracht 7 t/m 9. Per leerling één boekje.</p> <p>https://play.kahoot.it/#/k/47eb34b9-d01d-4bf8-bf8d-817afca4cf15</p> <p>https://bit.ly/2RTzyZ9 Mobiele telefoon.</p> <p>Leerlingen zorgen zelf voor potloden, stiften, scharen, lijm, attributen, kleding.</p>
4'	Controle van het begrip.			
8'	Slot / vooruitblik			
10'	Aandachtrichter en controle			

<p>40'</p> <p>Slot</p> 	<p>Slot</p> 	<p>In les drie gaan de leerlingen onder begeleiding creatief aan de slag met het verbeelden. Ze hebben daarvoor attributen meegenomen. Eerst gaan ze een kort script uitschrijven, een storyboard. Diegenen die kiezen voor een filmpje, kunnen opnemen, monteren en editen op school. Met elkaar kijken we in een volgende les welke filmpjes en spelvormen misschien gebruikt kunnen (en mogen) worden in de lessen van de onderbouw of andere sectoren. Het is goed om daar rekening mee te houden bij het samenstellen van de materialen.</p> <p>betekenis?</p> <ol style="list-style-type: none"> 3. Of jullie gaan met 2 tot 4 man een taalspel maken: <ol style="list-style-type: none"> a. een memoryspel of b. een kwartetspel; c. een antoniemenbingo. 4. Een nieuw spreekwoord bedenken. <p>Alle materialen kunnen eventueel worden gebruikt in de taallessen van de onderbouw en / of binnen de andere sectoren. Je mag ook kiezen om een memoryspel of kwartetspel te maken voor de bovenbouw van de basisschool. Let er dan wel op dat het geschikt is voor kinderen van 10-12 jaar. Je noemt dan geen vaktermen.</p>	<p>Plastic of vuilniszakken voor op de tafel</p>
<p>Licht</p> 	<p>Licht</p> 		

Bronnen

De Boer, M. (2007, april). *Concretisering van de kerndoelen Nederlands*. Gedownload op 26 december 2017, van http://taalunieversum.org/sites/tuv/files/downloads/slo_concretisering_van_de_kerndoelen_nederlands_2007.pdf

Bonset, H., De Boer, M., & Ekens, T. (2015). *Nederlands in de onderbouw. Een praktische didactiek*. Bussum: Coutinho.

Dekker, S. (2018). *Begeleiden vanuit een groeimindset*. Nijmegen: WKRU.

Geykens, J., Donche, V., & Van Petegem, P. (2010). Effectieve feedback als hefboom voor begeleid zelfstandig leren. *Begeleid zelfstandig leren*, 24(15-37).

Harlen, W. (2014). Helping children's development of inquiry skills. *Inquiry in primary science education*, 1, p. 5-19.

Huizinga, H. (2001). *Taal & Didactiek: Taalbeschouwing*. Groningen: Noordhoff.

Huizinga, H. (2015). *Taal & Didactiek: Spelling*. Groningen: Noordhoff.

Hulshof, H. & Van der Logt, A. (2016). Taal kijken bij Nederlands. Ambigüiteit in beeld. *Levende Talen Magazine* 6, p. 22-26.

Kennedy, E. (2010). Narrowing the achievement gap: Motivation, Engagement and Self-efficacy matter. *Journal of Education for Students Placed at Risk*, 190(3), p. 1-11.

Kwok, E. (2018). EvertKwok [figuur 1-6, figuur 13-14]. Geraadpleegd op 15 maart 2018, van <http://www.evertkwok.nl/>

Ponkers. Geraadpleegd op 15 maart 2018, van <https://www.youtube.com/Ponkers>

Retera, M. (2018). Dirkjan. [figuur 6-11]. Geraadpleegd op 15 maart 2018, van <https://www.facebook.com/DirkjanFanclub>

Reints, A.J.C. (1996). *Taxonomie van leerdoelen*. Utrecht: CLU.

Schoots-Wilke, H. & Vroonhoven, W. (2011). *De kracht van de leraar: De 7 principes voor een rijke leeromgeving*. 's Hertogenbosch: KPC groep.

Stoffels-Engering, A. & Dekker, S. (2017). *7x Nieuwsgierig. Een reeks korte activiteiten om de nieuwsgierigheid van leerlingen te stimuleren*. Nijmegen: Wetenschapsknooppunt Radboud Universiteit.

T'Sas, J. (2007). Wanneer willen leerlingen (grammatica) leren? *Vonk* 36(5), p. 31-40.

Van de Pol, J., Volman, M., Oort, F., & Beishuizen, J. (2014). Teaching Scaffolding in Small-Group Work: An Intervention Study. *Journal of the Learning Sciences*, 23(4), 600-650. Doi: 10.1080/10508406.2013.805300

Van Os, M. (2018, 15 maart). Mieke van Os, Kunstschakel. Kunst-praat, Kunst-kijken, Kunst-maken. Gedownload op 15 oktober 2018 van <https://miekevanos.com/kunst-maken/wisselletter/homoniem/> <https://miekevanos.com/kunst-maken/nederlands-spreekwoorden-verbeelden/> <https://miekevanos.com/kunst-maken/wisselletter/homoniem/dubbelzinnigheid-in-strips/>

Tilburg Universiteit (z.d.). *Verschillende leerstijlen Vermunt*. Gedownload op 15 maart 2018, van <http://spitswww.uvt.nl/studyskills/leren/leerstijlen-vermunt.html>

Figuur 1 <https://bit.ly/2RTzyZ9>

Figuur 2

Figuur 3

Figuur 4

Figuur 5

Figuur 6 <https://bit.ly/2RTzyZ9>

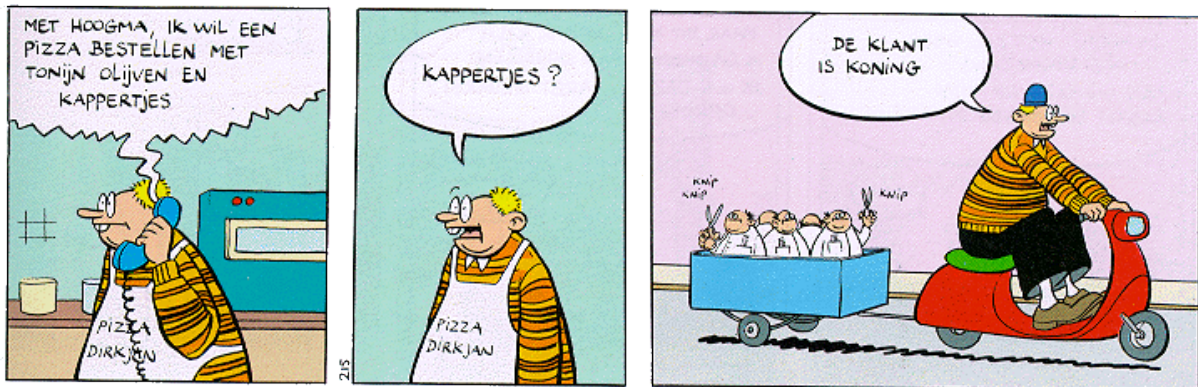
Figuur 1 – 6 evertkwok.nl. Overgenomen van "facebook Evert Kwok Woordgrappen", 2018 van <https://www.facebook.com/woordgrappen/>. Copyright (2018).

Figuur 7

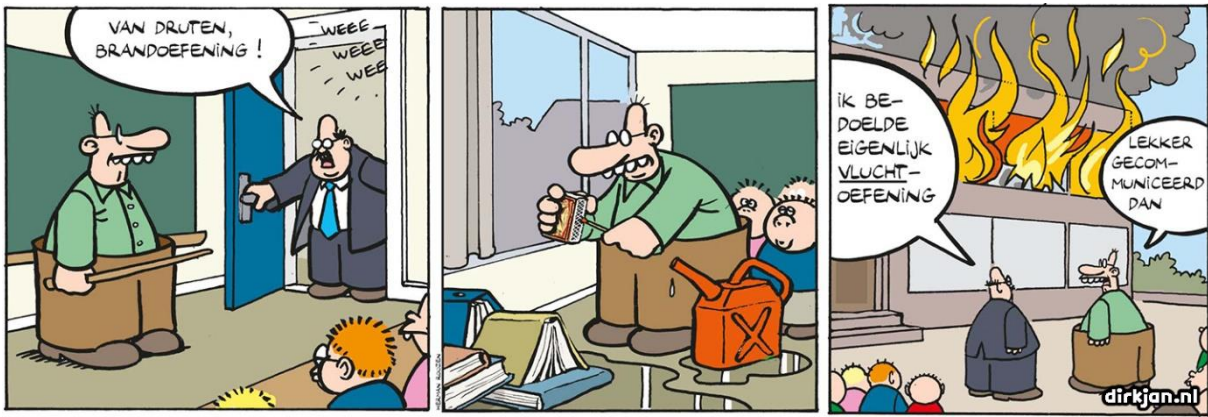
Figuur 8

Figuur 9

Figuur 10

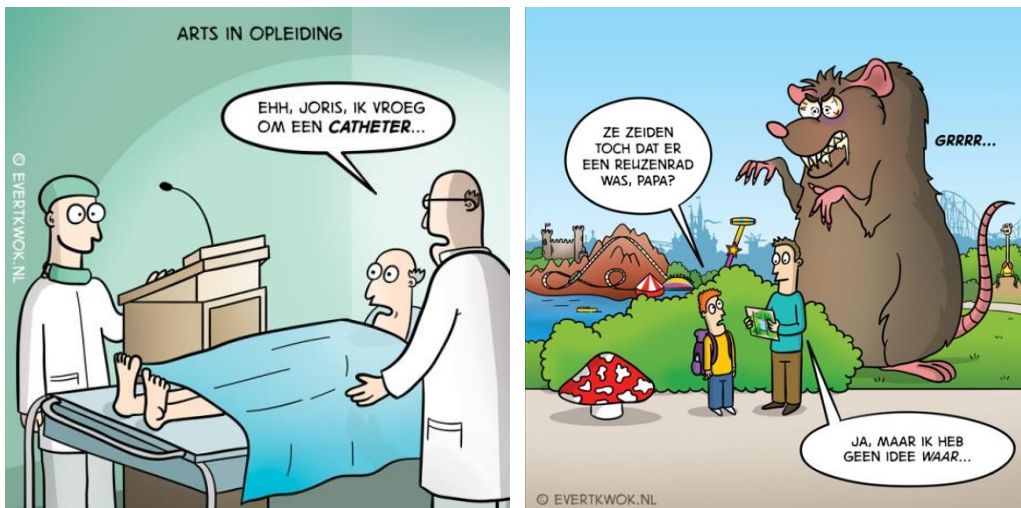

Figuur 11

Figuur 12

Figuur 7-12 Dirkjan. Overgenomen uit "facebook, Dirkjan Fanclub" van M. Retera, 2018 (nl-nl.facebook.com / DirkjanFanclub). Copyright 2018, ComicHouse.com

Figuur 13 -14 homofoon <https://bit.ly/2yHUgCh>

vorst

vorst

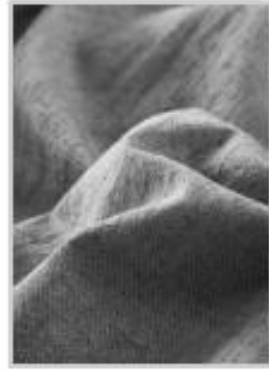
muis

muis

stof

stof

blik

blik

pony

pony

(recht)bank

bank

<https://miekevanos.com/kunst-maken/wisselletter/homoniem/>

Naam: .....Klas: .....

Opdracht 1 Woord-raden.

Ken of raad jij het homoniem? Vind jij alle tien de woorden met de twee verschillende betekenissen?

1	klein zoogdier	.....	hulpmiddel voor bij de computer
2	koning	....	weertoestand (onder 0 graden) in de winter
3	handvat van een kopje		gehoororgaan
4	vrucht aan een eikenboom		vloekwoord voor een vervelend, sociaal onhandig iemand
5	lichaamsdeel		niet rijk
6	houten vat		€ 100.000,-
7	zoenen		je legt je hoofd erop in bed
8	kasteel		het einde van een boek of film, het derde onderdeel van de hoofdstructuur van een tekst
9	je kunt erop zitten		een gebouw voor geldzaken
10	een klein paard		een onderdeel van een kapsel

Woordweb maken

Ordenen en in kaart brengen: maak met je groepje van ieder homoniem een woordweb of woordkaart. Welke associaties, omschrijvingen, woorden die ermee te maken hebben (gerelateerde woorden), gebruikssituaties kun je eraan koppelen? Een web rond het woord in de ene betekenis en een web rond het woord in de andere betekenis. Schetsen en tekenen erbij mag, graag zelfs!

Hang je woordweb-flap op de raamwand.

Wat hebben jullie als klas met elkaar bedacht? *Vergelijk* de woordwebben met elkaar. Wat komt hieruit naar voren? Wat kun je zeggen over de mate van overeenkomst of van verschil?

Opdracht 2 Zinnen breien

- a) Kun jij vier voorbeeldzinnen bedenken waarin je het ontbrekende inmiddels gevonden woord gebruikt en de betekenis van het homoniem goed tot uitdrukking komt?

1.....

2.....

3.....

4.....

- b) **Nog een stap verder: kun jij drie logische zinnen verzinnen, waarbinnen je het ontbrekende inmiddels gevonden woord gebruikt in beide betekenissen en de toepassing klopt?** Een voorbeeld: De eikel viel op het hoofd van de man, net toen die eikel boos wegliep. *Vergelijk* jouw zinnen met die van je klasgenoten. Doe dit in een groepje van drie of vier personen.

1.....

2.....

3.....

Ken jij nog meer homoniemen?

Kunnen jullie per groepje nog meer homoniemen bedenken? Bedenk er minstens 3! (Je mag ook een hulplijn inzetten en de homoniemen opzoeken op het internet of in het woordenboek). *Schrijf* bij ieder homoniem twee zinnen op. Een zin met de ene betekenis en een zin met de andere betekenis. Helemaal mooi als jullie van de zes zinnen een lopend verhaaltje weten te maken! Dat is een echte hersenkraker.

1a.

1b.

2a.

2b.

3a.

3b.

Een mooie zin bedacht? Deel hem vooral met de anderen!

.....

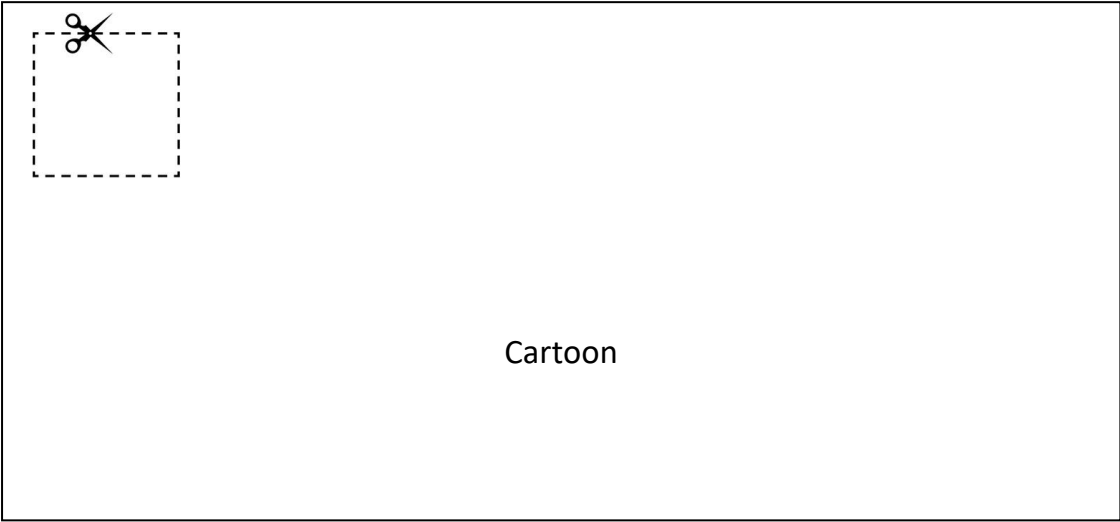
Opdracht 3.

In de afbeelding, die je vindt met deze [link](#)

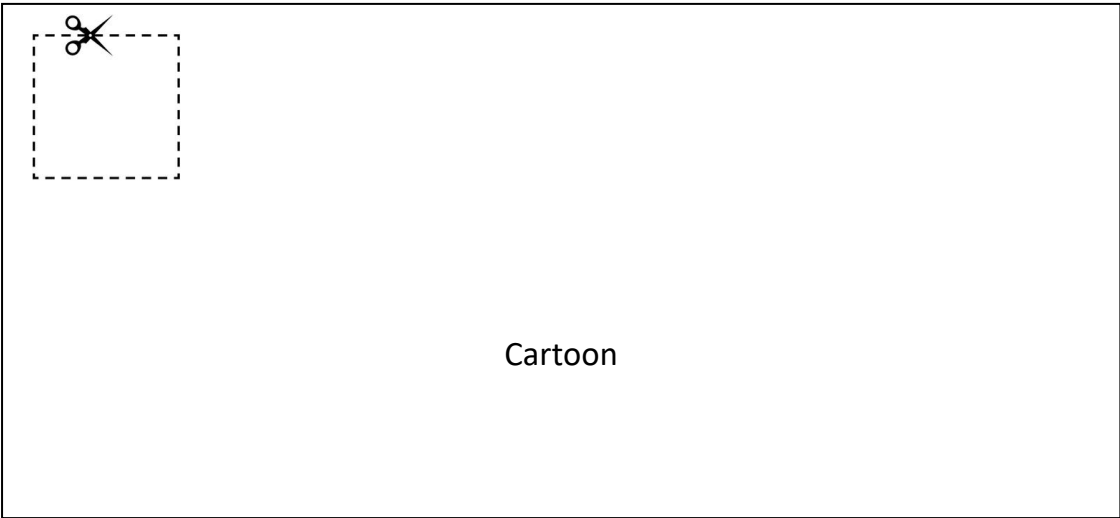
[\[http://www.evertkwok.nl/media?mediaId=27953208_1\]](http://www.evertkwok.nl/media?mediaId=27953208_1), is iets anders aan de hand:

Is dit ook een cartoon met een voorbeeld van een homoniem? Leg uit waarom wel of niet:

.....
.....

Kunnen jullie een cartoon verzinnen met eenzelfde soort woordgrap?

Samengevat. Als je kijkt naar de homoniemen: wat hebben deze met elkaar gemeen? Wat valt je op aan deze woorden? **Kom met elkaar tot een omschrijving, een definitie van het woord homoniem en gebruik daarin ook het woord homoniem:**

.....
.....

Opdrachten leerlingen, les 2

Opdracht 4 Vind iemand die...

1. Het is 's ochtends al koud. Vind iemand die het warm heeft in de klas	Naam:
2. In de klas zitten leerlingen met kleurige kleding. Tel de leerlingen met een wit shirt: ... Vind iemand met een zwart shirt.	Naam:
3. Als je naar school komt heb je een zware tas met spullen bij. Vind iemand met een lichte tas.	Naam:
4. Een leerling zit tijdens de les aan een tafel. Vind iemand die (nog) staat.	Naam
5. Voorin het lokaal hangt een bord. Vind iemand die vanmorgen gegeten heeft van een bord.	Naam:

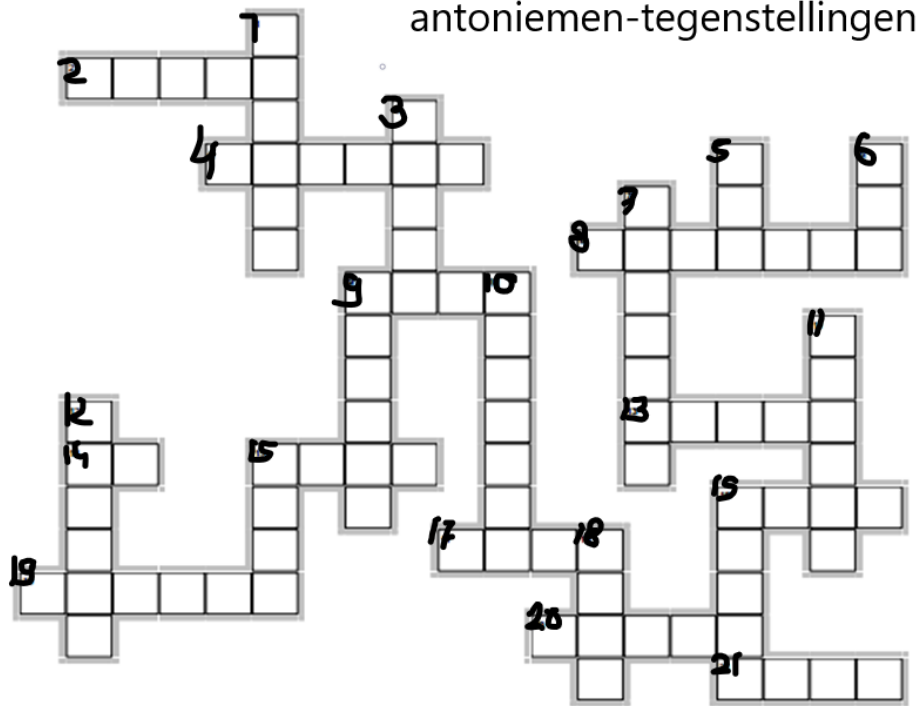
Wat hebben de kaartjes 1 t/m 4 met elkaar gemeen? Wat is de term die past bij deze taalvorm? Welk kaartje valt buiten de boot?

Opdracht 5 Op leven en dood

Bedenk zoveel mogelijk antoniemen. Je kunt ze gebruiken voor het maken van een bingospel in les 3. Hier vind je al een voorzetje: leven-dood; modern-ouderwets; rechts-links; schuldig-onschuldig; aardig-onaardig; per ongeluk-expres; nergens-overal; ziek-gezond; altijd-nooit; uitademen-inademen; stad-platteland; peperduur-spotgoedkoop, met geweld - geweldloos; ..... Nu jij!

en deze krijg je er gratis bij: antoniemenpuzzel

horizontaal	verticaal
2. wit	1. glad
4. licht	3. einde
8. winst	5. niet
9. langzaam	6. raakt
13. altijd	7. overal
14. uit	9. vuil
15. levend	10. eerste
16. stout	11. slordig
17. vol	12. meer
19. troebel	15. goedkoop
20. pech	16. rechts
21. spannend	18. fout

Opdracht 6 antoniemen gatentekst

Deze oefening maakt iedereen individueel. Vervang de bijvoeglijke naamwoorden die tussen haakjes staan door antoniemen. De eerste zin is voorgedaan.

Echt gebeurd!

Dit *waargebeurde* (verzonnen) verhaal uit 2017 gaat over Diesel, het .....(onvriendelijke) chihuahahondje van mijn zus. Toen onlangs een ontsnapte .....(ongevaarlijke) ratelslang sissend uithaalde naar mijn eenjarige neefje Tommy, veranderde Diesel in een echte Bulldog. Tommy was in de .....(kleine) tuin aan het spelen op het moment dat de .....(tamme) slang naderde en toesloeg. De slechts 2 kilo .....(zwarte) chihuahua sprong dapper voor de .....(grote) Tommy en ving de .....(pijnloze) beten op. Wat een ... (laf) hondje is die Diesel! Helaas raakte het onverschrokken Mexicaanse rashondje bij de reddingsactie levensgevaarlijk gewond en moest .....(langzaam) worden behandeld door een dierenarts. Gelukkig, al gauw ging het .....(weinig) beter met het beestje. Mijn zus Janneke was maar wat blij met de reddingsactie en zei over haar geliefde dappere hondje supertrots: 'Dit soort .....(grote) hondjes krijgt toch echt niet de waardering die ze verdienen. Modehondjes, hoezo?'

Op welke manieren zijn in dit waargebeurde verhaaltje de antoniemen (tegenstellingen) gevormd

waargebeurde verzonnen	vriendelijke <u>(on)</u> vriendelijke			

.....

.....

Dit verhaaltje kun je ook weer herschrijven met woorden die ongeveer hetzelfde betekenen als de woorden die je zojuist hebt ingevuld. Dan heb je het verhaaltje herschreven met ..... (begrip woordgroep).

Opdracht 7

Lees onderstaande tekstje. **aap, otter, uilskuiken**

1. "Hè, hè, wat een warme zomer dit jaar. Ik zweet als een otter!"
2. "Hoezo, je bent toch een uilskuiken?"
3. "Zeg, brutale vlegel, je hoeft me niet zo voor aap te zetten!"
4. "Ojee, ga je daar nu ook al een boom over opzetten?"
5. "Ik zou maar een toontje lager zingen als ik jou was...."
6. "Grr, ahh, grr: nu kookt mijn bloed."
7. "Pas maar op, zo meteen struikel je nog over je woorden."
8. "Ja, nu is het mooi geweest. Jouw woorden schieten mij echt in het verkeerde keelgat".
9. "Och toe, het spijt me, ik ben je toch alleen maar wat voor de gek aan het houden."
10. "Oké, zand erover."
11. "Oef, dat is een pak van mijn hart."

1		1.
2		2.
3		3.
4		4.
5		5.
6		6.

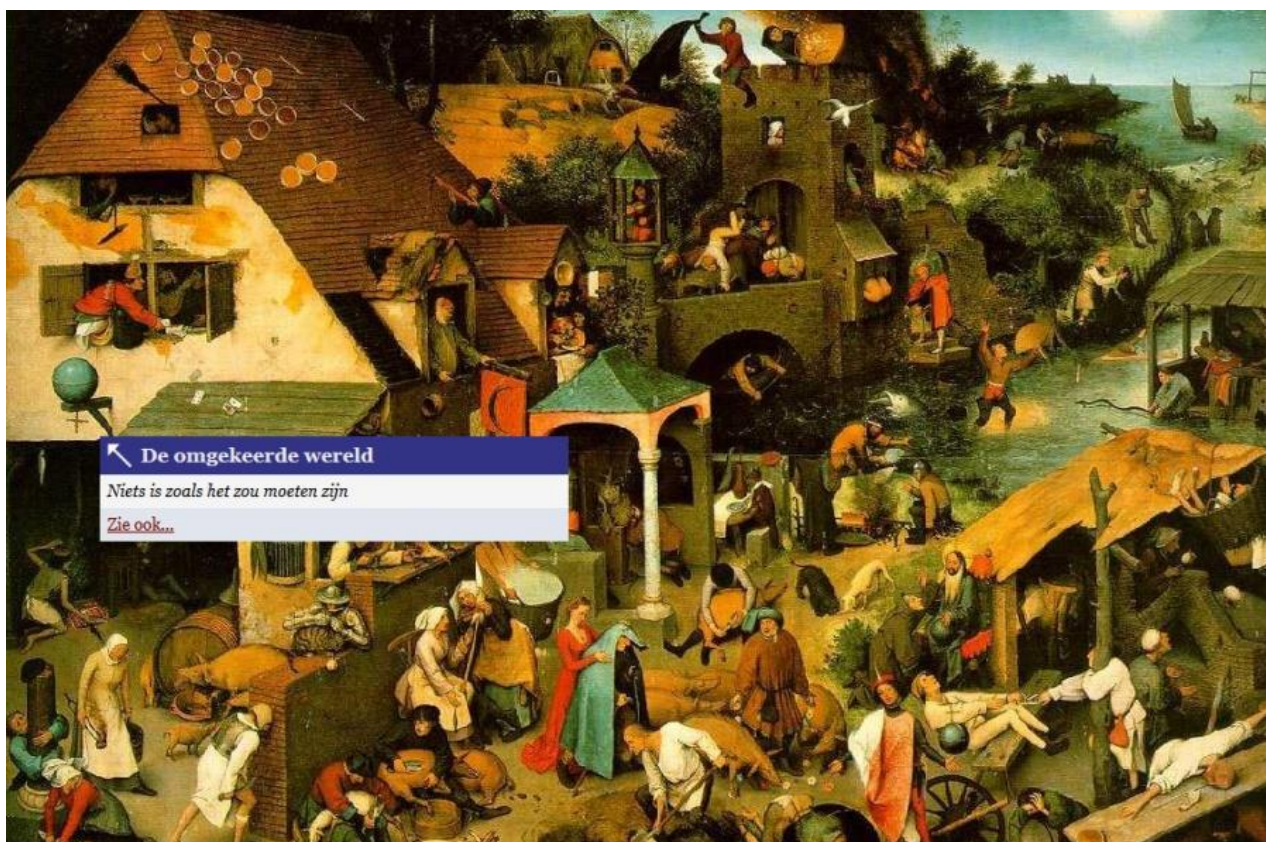
Wat is het zoekwoord waaronder je de uitdrukkingen gaat opzoeken? Wat betekenen ze. Dit is figuurlijk taalgebruik. Schrijf het stukje om naar letterlijk taalgebruik. Wat is het effect?

Opdracht 8 “De spreekwoorden”

Deze opdracht maak je in jouw groepje.

Hier zijn twee zoekplaten. De plaat hieronder is interactief. Het is het schilderij “De spreekwoorden” van Pieter Bruegel (1525- 1569). Klik je op een tafereel in het schilderij, dan popt een spreekwoord op. Wat valt je op aan deze spreuken?

https://www.spreekwoord.nl/pieter_brueghel/brueghel_afbeelding.php [interactieve plaat gemaakt in *Thinklink*]

Figuur 15: https://nl.wikipedia.org/wiki/Nederlandse_Spreekwoorden

.....

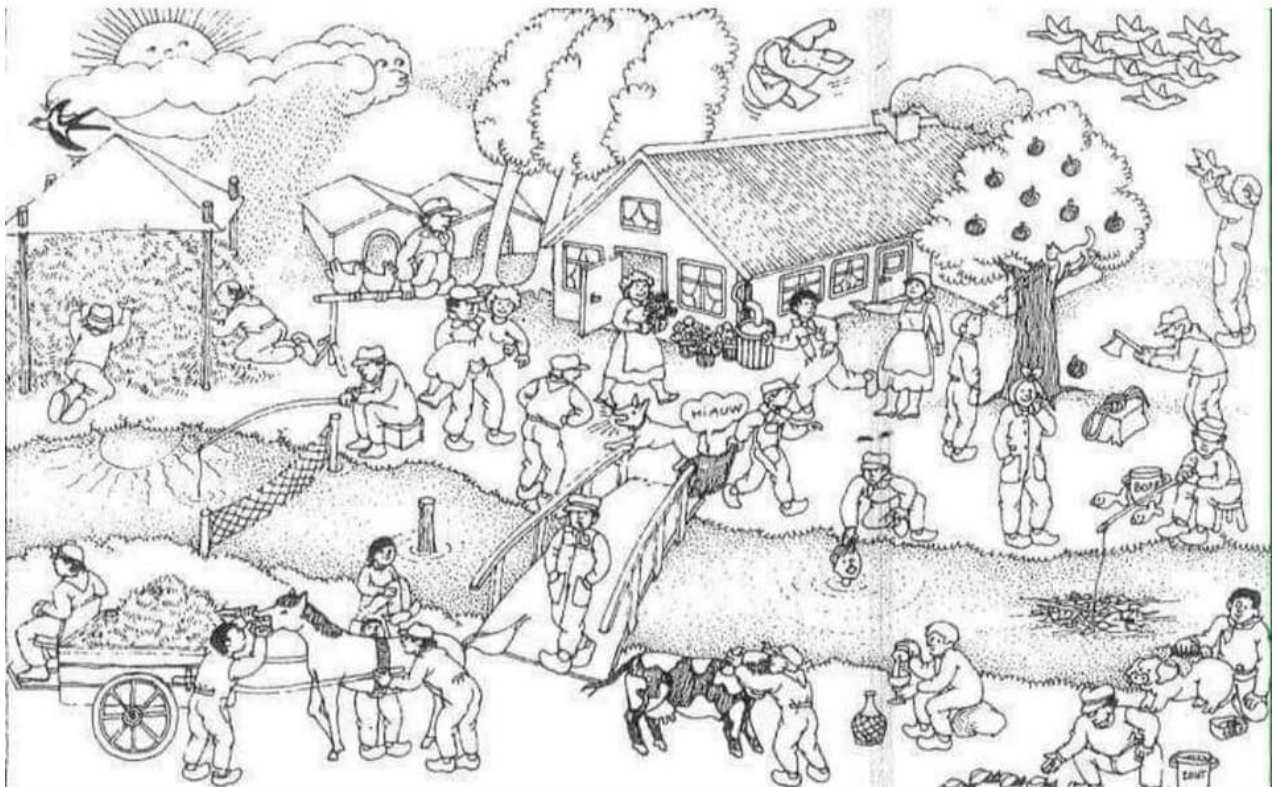
.....

.....

.....

Hieronder zie je nog een tekenplaat waarin je allerlei spreekwoorden en gezegden kunt ontdekken. Deze plaat is ongeveer 20 jaar geleden getekend.

Welke spreekwoorden en uitdrukkingen herken je in deze plaat? Noteer een aantal spreekwoorden die je in de tekenplaat hebt ontdekt. Omschrijf in je eigen woorden wat de uitdrukking betekent. (Zoek het eventueel op in het woordenboek of op internet. Bij welk woord ga je dan zoeken?)

Beter één vogel in de hand dan tien in de lucht = ...	

Is er verschil tussen de spreekwoorden in het schilderij van Pieter Breughel en de tekenplaat? Hoe komt dat denk je? Is er ook een eigenschap die voor allebei opgaat? Denk hierbij ook aan de vorige les!

Opdracht 9 's Lands wijs, 's lands eer.... (ook een uitdrukking!)

Het soort spreekwoorden en uitdrukkingen dat een land of streek kent is cultureel bepaald. Eén op één vertalen levert rare toestanden op. Hieronder vind je een aantal spreuken uit andere landen. Achter sommige staat een Nederlandse uitdrukking die erbij in de buurt komt. Kies er drie uit: wat betekent het (Nederlandse) spreekwoord denk je? Heb je misschien aanvullingen?

“Als oma wielen had, was ze een trolleybus” Oftewel, Zeg niet steeds ‘wat als?’, maar focus op wat je hebt.

1. **Strek jouw benen naargelang jouw quilt uit.** (Turkse uitdrukking) Oftewel, de tering naarc de nering zetten.
2. **Das leben ist kein ponyhof** (Duitse uitdrukking)
3. **It is raining cats and dogs** (Engelse uitdrukking)
4. **Juosten kusten** (Fins) (“hardlopend plassen”). Oftewel, zachtjes aan, dan breekt het lijntje niet. Ofwel, je kunt ook te hard van stapel lopen.
5. **C'est ici que tombent en ruine les merveilles de la cuisine...** Oftewel, wat je zojuist lekker hebt zitten smikkelen, verdwijnt weer in de wc.....
6. **El trabajo es pan comido!** (gegeten brood zijn). Oftewel, appeltje eitje.
7. **Iemand een wortel voorhouden** (Belgische uitdrukking). Oftewel, iemand een worst voorhouden.
8. **Die gaat zijn tenen moeten uitkuisen** (Belgische uitdrukking). Oftewel, die moet een tandje bijzetten.
9. **'n Aardbeving in 'n miershoop.** (Zuid-Afrikaanse uitdrukking) Oftewel, een storm in een glas water.
10. **El mundo es como un pañuelo.** (Spaanse uitdrukking) (De wereld is een zakdoek). Oftewel, wat is de wereld klein.
11. **Siamo tutti fatti della stessa pasta.** (Italiaanse uitdrukking) (We zijn allemaal gemaakt van dezelfde pasta). Oftewel, uit hetzelfde hout gesneden zijn.
12. **Wenn der Hund nicht angefangen hätte zu scheissen, hätte er den Hasen auch gefangen.** (Duitse uitdrukking). Oftewel, als hadden geweest is, is hebben te laat. Niet zeuren over gedane zaken.
13. **Wait until the cows come home.** (Australische uitdrukking).Oftewel, wachten tot je een ons weegt.
14. **A Dutch wife.** Oftewel, een opblaaspop.....

15. **Speaking double dutch.** Oftewel, met dubbele tong praten.
16. **Vertrouw op Allah maar bind wel je kameel vast.** (Arabische uitdrukking).
17. **De hemel is onder de voeten van je moeder.** (Arabische uitdrukking). Oftewel, respect tonen.
18. **Aj je j'n eign nie een keer kietelt ei je nooit geen leute.** (Zeeuws-Vlaamse uitdrukking). Oftewel, voor je eigen plezier moet je zelf zorgen.
19. **De kat geselen.** (Belgische uitdrukking). Oftewel, iemand nog moeten ompraten.
20. **Friede, Freude, Eierkuchen.** (Duitse uitdrukking) (Vrede, vreugde, omelet). Oftewel, alles is koek en ei.
21. **Als mijn tante een snor had, was het mijn oom geweest.** (Turkse uitdrukking).
22. **Tzwien deur de bietn joagen.** (West-Vlaanderen) (Het zwijn door de bieten jagen). Oftewel, de bloemetjes buiten zetten.
23. **Jeść aż się uszy trzęsą.** (Poolse uitdrukking) (Eten tot je oren trillen).
24. **Fresco como una lechuga.** (Spaanse uitdrukking) (Je zo fris voelen als sla).
25. **Ik kan niet heksen en blauwverven tegelijk.** (Groningse uitdrukking). Oftewel, ik kan niet meer dan mijn best doen.

1.	
2.	
3.	

.....

.....

Opdrachten leerlingen, les 3

Opdracht 10 'Steel de stijl'

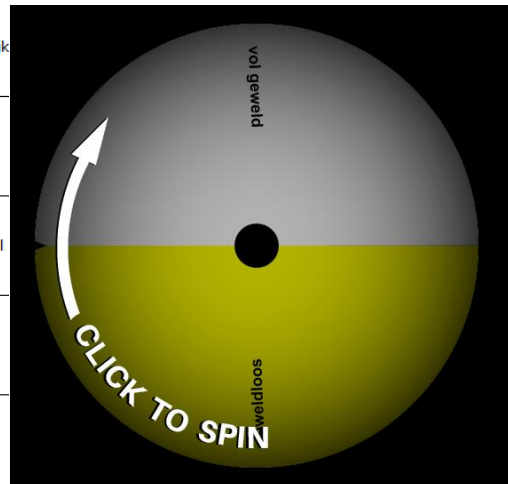
In de volgende les gaan jullie creatief aan de slag met homoniemen, antoniemen, spreekwoorden en uitdrukkingen. Bedenk welke spullen je nodig hebt.

Er zijn vijf smaken:

1. Een **Evert Kwok-filmpje** maken of een Ponker-filmpje maken. Denk aan attributen, kleding, eventueel muziek of materialen waarmee je geluid kunt maken. Een opgeladen mobiel of fotocamera. <http://www.evertkwok.nl/playlist/videos/315>
<http://www.evertkwok.nl/playlist/videos/317>
2. Een **taalspel maken: memory of een kwartetspel**. Gekleurd karton, scharen, lijm, tijdschriften, ...

3. Een **antoniemen-bingo** maken. Bedenk zoveel mogelijk antoniemen, maak er kaartjes van; de bingokaarten maak je zelf: je maakt de kaarten en de bingomolen zelf met <https://osric.com/bingo-card-generator/> en <https://wheeldecide.com/wheels/>

wit	verticaal	arm	onschuldig	onvriendelijk
vriendelijk	schuldig	meer	vol geweld	minder
achter	zwart	antoniem BINGO Free Space	geweldloos	horizontaal
voor	hoog	rijk	laag	undefined
undefined	undefined	undefined	undefined	undefined

4. Een **DirkJan-strip uitwerken** (tekenen en schetsen): stiften en potloden. Je kunt ook een korte strip verbeelden door een tableau vivant (gespeeld schilderij) in scène te zetten en te fotograferen. Je maakt dan drie scènes.
5. Een **NIEUW spreekwoord bedenken** en daarbij een tekening maken. Dat kan humoristisch, karikaturaal, cynisch of een mix van allemaal. [Paul Blow](#) heeft zoals je hieronder ziet al een voorzet gemaakt. Jij kunt in zijn stijl doorgaan of er je eigen draai en stijl aan geven. Wil je het anders verbeelden? Ook helemaal goed. Bijvoorbeeld door een uitdrukking in scène te zetten en er een foto van te maken.

Figuur 17: <http://www.paulblow.com/illustration/new-york-times-new/>

Laat je inspireren door één van de spreekwoorden of homoniemen uit de opdrachten. Of haal alle antoniemen, homoniemen, spreekwoorden en gezegden die je kent van stal. Succes!